

Министерство образования Республики Беларусь

Учреждение образования
«Белорусский государственный педагогический университет
имени Максима Танка»

**ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА
В БЕЛАРУСИ: АКТУАЛЬНЫЕ
ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ
РАЗВИТИЯ В XXI в.**

Сборник научных статей

Минск 2017

УДК 37(476)
ББК 74(4Бел)
0232

Печатается по решению редакционно-издательского совета БГПУ

Редколлегия:

доктор педагогических наук, профессор *А. В. Торхова* (отв. ред.);
кандидат исторических наук, доцент *П. А. Матюш*;
кандидат исторических наук, доцент *И. И. Ковяко*;
кандидат психологических наук, доцент *Н. Л. Пузырэвич*

Рецензенты:

доктор исторических наук, профессор *А. П. Житко*;
доктор филологических наук, профессор *В. Д. Стариченко*;
кандидат философских наук, доцент *И. Ю. Никитина*;
кандидат педагогических наук, доцент *Е. Н. Сорoko*;
кандидат химических наук, доцент *Т. А. Бонина*

0232 **Образование и наука в Беларуси: актуальные проблемы и перспективы развития в XXI в.** : об. науч. ст. / Белорус. гос. пед. ун-т им. М. Танка ; редкол. : *А. В. Торхова* (отв. ред.) [и др.]. – Минск : БГПУ, 2017. – 260 с.
ISBN 978-985-541-330-2.

В сборнике опубликованы материалы докладов IX Международной научно-практической конференции молодых ученых БГПУ «Образование и наука в Беларуси: актуальные проблемы и перспективы развития в XXI веке», состоявшейся 26 октября 2016 г. Анализируются основные проблемы, пути решения и перспективные направления развития науки и образования по различным отраслям знания: филологии, истории, обществознанию, психологии, специальному образованию, педагогике и естествознанию.

Адресуется студентам, магистрантам, аспирантам, преподавателям и всем, кто интересуется тенденциями развития современной науки и образования.

УДК 37(476)
ББК 74(4Бел)

ISBN 978-985-541-330-2

© БГПУ, 2017

**ГІСТАРЫЯГРАФІЯ ГІСТОРЫІ
ПРАМЫСЛОВАСЦІ БЕЛАРУСІ
Ў КАНЦЫ XVIII – ПЕРШАЙ
ПАЛОВЕ XIX ст.**

**HISTORIOGRAPHY OF HISTORY
OF BELORUSIAN INDUSTRY IN
THE END OF XVIIIth – THE FIRST
HALF OF THE XIXth CENTURY**

Мацюш П. А., БДПУ (Мінск)

Matsiush P. A.

У артыкуле аналізуецца асноўныя дасягненні дасавецкай, савецкай і сучаснай беларускай гістарыяграфіі ў вывучэнні розных аспектаў развіцця прамысловасці Беларусі ў канцы XVIII – першай палове XIX ст.

The main achievements of pre-Soviet, Soviet and modern Belarusian historiography in the study of various aspects of the development of the industry of Belarus in the end of XVIII – the first half of the XIX century is analyzed in the article

Ключавыя словы: гістарыяграфія, метадалогія, аналіз, прамысловасць, мануфактурная вытворчасць, фабрыка

Keywords: historiography, methodology, analysis, industry, manufactory production, factory

Гістарыяграфічны аналіз з'яўляецца неад'емнай часткай навуковага даследавання. Вывучэнне гістарычнай літаратуры дазваляе вызначыць метадалогію, метады і крыніцы даследавання, адасобіць факты ад іх інтэрпрэтацыі, ацаніць асабісты ўклад аўтара ў распрацоўку навуковай праблемы.

Як навуковая праблема гісторыі прамысловасці Беларусі ў канцы XVIII – першай палове XIX ст. змястоўна адлюстравана ў дарэвалюцыйнай, савецкай і постсавецкай гістарыяграфіі.

Мэтай дадзенага артыкула з'яўляецца аналіз гістарыяграфіі развіцця прамысловасці Беларусі ў канцы XVIII – першай палове XIX ст.

Аснову савецкай гістарыяграфіі складалі метадалагічныя падыходы, вырацаваныя класікамі марксізму-лінінізму. У прыватнасці К. Маркс і Ф. Энгельс

указвалі на тое, што працэс зараджэння капіталізму ў прамысловасці адносіцца да другой паловы XIX ст. (пасля адмены прыгоннага права). У манаграфіі У. І. Леніна «Развіццё капіталізму ў Расіі» аўтар прыводзіць характарыстыку трох асноўных стадыяў развіцця капіталізму ў расійскай прамысловасці: простая капіталістычная кааперацыя, капіталістычная мануфактура, фабрыка. Пры гэтым разгляд гісторыі прамысловасці ён пачынае з простага таварнай вытворчасці, накіраванай да станаўлення капіталізму [9, с. 344–345].

Значны ўклад у вывучэнне прамысловасці Расійскай імперыі ўнёс М. М. Пакроўскі. У яго работах прасочваецца думка аб барацьбе паміж гандлёвым і прамысловым капіталам.

М. М. Пакроўскі аналізуе стан і характар унутранага рынку, наяўнасць свабодных працоўных рук у плане вывучэння перадумоў стварэння буйной прамысловай вытворчасці [12, с. 560].

У гістарыяграфіі, у тым ліку і айчынай, даследчыкі часта адзначаюць абсалютызаваную ролю гандлёвага капіталу ў эканамічным жыцці Расійскай імперыі ў XIX ст., характэрную для работ М. М. Пакроўскага. Разам з тым, ён фактычна стварыў асновы тэорыі генезісу капіталізму. Яго погляды, яго канцэпцыя аказалі вялікі ўплыў на фарміраванне савецкай гістарыяграфіі.

Цікавае да вывучэння праблем рабочага класу абумовіла выхад шэрагу прац па гісторыі прамысловасці. Разглядаючы гісторыю прамысловасці ў Расійскай імперыі ў канцы XVIII – першай палове XIX ст. М. С. Балабанаў адзначае, што для гэтага перыяду характэрна спалучэнне прымусовай і вольнанаёмнай працы (феадальных і капіталістычных адносін). Такім чынам, аўтар разглядаў выпяванне капіталістычных адносін і генезіс капіталізму ў нетрах феадальнага ладу [1, с. 23–24].

У «Гісторыка-статыстычным аглядзе прамысловасці Расіі» пад рэдакцыяй Д. А. Ціміразева ўтрымліваецца багаты фактычны матэрыял па гісторыі развіцця прамысловасці ў першай палове XIX ст., аднак зусім не размежаваны паняцці «мануфактура» і «фабрыка», што адзначаюць і іншыя айчыныя даследчыкі [15].

С. Р. Тамсінікі вылучыў прыкметы прыгоннай мануфактуры. Ён адносіў да прыгоннай усю прамысловасць Расійскай імперыі канца XVIII ст. – першай паловы XIX ст. і рабіў выснову, што ў феадальна-прыгонным грамадстве не магла існаваць капіталістычная фабрыка. Тым самым увесь дарэформены перыяд выключаўся аўтарам з працэсу генезісу капіталізму ў прамысловасці [14, с. 39].

Аналагічных поглядаў прытрымліваўся М. П. Вяткін, які прызнаваў, што пануючыя феадальныя адносіны ў дарэформенны перыяд прыводзяць да памяншэння класу свабодных рабочых, нават да іх паступовага залпыгонвання. Так, аўтар лічыў, што феадальныя адносіны пранікаюць усё глыбей у прамысловасць, паступова, але няўхільна падпарадкоўваючы яе сваім эканамічным законам [4, с. 24].

Абагульняючы вынік даследаванняў па сацыяльна-эканамічным развіцці Беларусі быў падведзены айчыннымі гісторыкамі ў перадваенныя гады. У манаграфіях К. І. Кернажыцкага [7] і У. І. Пічэты [11] прадпрыята спроба марксісцкага аналізу агульнага развіцця эканомікі рэгіёну і імкненне канчаткова пазбавіцца ад канцэпцыі «гандлёвага капіталізму».

Для гісторыкаў, якія займаліся пытаннямі, звязанымі з генезісам капіталізму ў нацыянальных рэгіёнах Расійскай імперыі, у тым ліку і ў Беларусі, быў характэрны перанос агульнарасійскіх характарыстык сацыяльна-эканамічных працэсаў на мясцовую глебу, а таксама імкненне даказаць з дапамогай агульных заканамернасцей пераходу ад феадалізму да капіталізму.

У выніку дыскусій 60-х гг. XX ст. даследчыкі прыйшлі да высновы, што станаўленне капіталізму ў Расійскай імперыі ў асобных яе рэгіёнах – гэта складаны і супярэчлівы працэс. Для сацыяльна-эканамічнага жыцця канца XVIII – першай палове XIX ст. было характэрна адначасовае суіснаванне з’яў, характэрных як для феадальнай, так і для капіталістычнай фармацыі.

Абагульняючай працай па развіцці прамысловасці ў Беларусі ў пераходны перыяд ад федалізму да капіталізму стала даследаванне М. Ф. Болбаса «Развитие промышленности в Белоруссии (1795–1861 гг.)» [3]. У ёй аўтар спрабаваў вызначыць умовы развіцця прамысловай вытворчасці, даў класіфікацыю ўсіх прадпрыемстваў, ахарактарызаваў тры этапы развіцця капіталізму ў прамысловасці Беларусі, растлумачыў паходжанне і склад рабочых прамысловых прадпрыемстваў.

Падрабязны археографічны і крыніцазнаўчы аналіз выданняў дакументаў па гісторыі Беларусі перыяду позняга федалізму ўтрымліваюцца ў работах А. П. Ігнатенкі [5], З. Ю. Капыскага [8], М. М. Улашчыка [16].

Сацыяльна-эканамічнаму развіццю гарадоў Беларусі ў канцы XVIII – першай палове XIX ст. прысвечана манаграфія А. М. Лютыга [10].

Абагульняючы характар мае праца В. Ф. Касовіча і А. М. Лютыга, у якой аналізуюцца гістарыяграфія і крыніцы сацыяльна-эканамічнага развіцця Беларусі ў канцы XVIII – першай палове XIX ст. [6].

У 2000-х гг. былі абаронены дысертацыі Л. Э. Пракаповіч [13] і А. А. Башмаковым [2].

У даследаванні Л. Э. Пракаповіч зроблена комплекснае і ўсебаковае асветленне працэсу станаўлення і развіцця фабрычна-заводскай прамысловасці ў Беларусі, раскрыццё яе ролі і месца ў фарміраванні буржуазных адносін у XIX ст. У прыватнасці паказаны асаблівасці развіцця буйной прамысловасці, вызначаны аб’ём, характар фабрычна-заводскай прамысловасці, яе роля ў працэсе генезісу капіталізму ў Беларусі.

У дысертацыі А. А. Башмакова даказана, што капіталістычная мануфактура адыграла значную ролю ў фарміраванні рынку вольнанаёмнай працы, развіцці таварна-грашовых адносін, станаўленні гарадоў як прамысловых цэнтраў. Яна стала не толькі прамежкавай ступенню паміж рамяством і фабрычна-заводскай вытворчасцю, але і часткова кампенсавала нізкі ўзровень развіцця буйной машынай індустрыі [2, с. 102].

Такім чынам, нягледзячы на распрацаванасць праблемы прамысловага развіцця Беларусі ў канцы XVIII – першай палове XIX ст. у цэлым, недастаткова вывучанымі застаюцца асобныя пытанні мануфактурнай прамысловасці, асаблівасці рэгіянальнай прамысловай спецыялізацыі на тэрыторыі Беларусі.

Літаратура

1. Балабанов, М. С. Очерки по истории рабочего класса в России / М. С. Балабанов. – 2-е изд. – Киев: Сорабкоп, 1924. – 179 с.

2. Башмакоў, А. А. Мануфактурная вытворчасць і яе роля ў сацыяльна-эканамічным развіцці Беларусі. 1861–1914 гг.: дыс. ... канд. гіст. навук: 07.00.02 / А. А. Башмакоў. – Мінск, 2009. – 214 с.

3. Болбас, М. Ф. Развитие промышленности в Белоруссии (1795–1861 гг.) / М. Ф. Болбас. – Минск: Наука и техника, 1966. – 268 с.

4. Вяткин, М. П. К вопросу истории крепостной мануфактуры / М. П. Вяткин // Крепостная мануфактура в России. – Л., 1932. Ч. 3 – С.39.

5. Игнатенко, А. П. Введение в историю БССР: периодизация, источники, историография / А. П. Игнатенко. – Минск: Высшая школа, 1965.

6. Касовіч, В. Ф. Гістарыяграфія і крыніцы сацыяльна-эканамічнага развіцця Беларусі ў другой палове XVIII – першай палове XIX ст. / В. Ф. Касовіч, А. М. Люты. – Мінск: БДПУ, 1996.

7. Кернажыцкі, К. І. Гаспадарка прыгоннікаў на Беларусі ў канцы XVIII і першай палове XIX ст.: Да праблемы разлажэння федалізму ў Беларусі / К. І. Кернажыцкі; адказ. рэд. В. Шарбакоў; Бел. Акад. навук, Ін-т гісторыі імя М. Н. Пакроўскага. – Мінск: Выд-ва Бел. акад. навук, 1935. – 273 с.

8. Копыцкий, З. Ю. Сборники документов по истории Белоруссии, изданные в БССР (1921–1971 гг.) / З. Ю. Копыцкий // Археографический ежегодник за 1974 год; редкол.: С. О. Шмидт (отв. ред.) [и др.]. – М.: Наука, 1975. – С. 12–13.

9. Ленин, В. И. Полное собрание сочинений: в 50 т. / В. И. Ленин. – 5-е изд. – М.: Политиздат, 1979–1983. – Т. 2: 1895–1897. – 677 с.

10. Лютый, А. М. Социально-экономическое развитие городов Белоруссии в конце XVIII – первой половине XIX века / А. М. Лютый; под ред. В. В. Чепко. – Минск: Наука и техника, 1987. – 179 с.

11. Пичета, В. И. Основные моменты исторического развития Западной Украины и Западной Белоруссии / В. И. Пичета. – М.: Гос. соц.-экон. изд-во, 1940. – 136 с.

12. Покровский, М. Н. Избранные произведения: в 4 кн. / под общ. ред. акад. М. Н. Тихомирова. – М.: Мысль, 1966. – Кн. 1: Русская история с древнейших времен / под ред. и прим. Л. В. Черепнина. – 725 с.

13. Пракаповіч, Л. Э. Становление и развитие фабрично-заводской промышленности в Беларуси в XIX в.: дис. ... канд. ист. наук: 07.00.02 / Л. Э. Пракапович. – Минск, 2006. – 157 л.

14. Томсинский, С. Г. Крепостной или вольнонаемный рабочий / С. Г. Томсинский // Крепостная мануфактура в России. – Л., 1932. – Ч. 3 – С. 39.

15. Туган-Барановский, М. И. Русская фабрика в прошлом и настоящем / М. И. Туган-Барановский. – 3-е изд. – СПб.: Изд. Книжный магазин «Наша жизнь», 1907. – 398 с.; Историко-статистический обзор промышленности России / под ред. Д. А. Тимирязева. – СПб., 1885–1886. – Вып. 1–4. – Т. 1–2.

16. Улащик, Н. Н. Очерки по археографии и источниковедению истории Белоруссии феодального периода / Н. Н. Улащик. – М.: Наука, 1973. – 303 с.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ